

247253
Hive
Kellert 1916. 7/26. Euron
Tudna

AZ ÚT

FOLYÓIRAT A LELKIPÁSZTORI MUNKA SZÁMÁRA

TARTALOM:

II. ÉVFOLYAM.

1. SZÁM.

Csendes óra. *A nép.* (M. S.) — Ige-
hirdetés. *Kultusz. A mi istentisz-*
teletünk. I. Alapelvek. II. A homiletikai
istentisztelet. (R. L.) — **Vallásos ne-**
velés. Hogyan tanítsunk vallást? (Val-
lástanítás az iskolában. Legendák és
bibliai történetek tanítása. M. S.) **Gyü-**
lekezeti munka, pásztorokodás, bel-
miaszló. (*A falu evangelizálása.* F.
Gy.) (*A gyülekezeti munka bevezetése.*
Egy falusi gyülekezet munka programm-
ja. Egy városi gyülekezet munkaterve.
I. L.) — **Kalászkok.** (Sailer J. M. leve-
léből egy nagyratörő lelkipásztorhoz.)
— Szerkesztői üzenetek.

1916.

JANUÁR.

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

DR. IMRE LAJOS DR. RAVASZ LÁSZLÓ DR. MAKKAI SÁNDOR

MEGJELENIK

JULIUS ÉS AUGUSZTUS HÓ KIVÉ-
TELÉVEL MINDEN HÓNAP 15-ÉN.

20000

ELŐFIZETÉSI ÁR;

EGÉSZ ÉVRE 6 KOR., FÉLÉVRE 3
KOR., EGYES SZÁM ÁRA 80 FILLÉR.

SZERKESZTŐSÉG KOLOZSVÁR, BOCSKAI-TÉR 1.

ERŐSÍTŐ MŰHELY

33 * 101007-3

KÖNYVTÁR

*Akik előfizetési díjaikat
nem küldötték be, a mai naptól
kezdve nem kapják a lapot, de a
kiadóhivatal követelését fenn-
tartja és foganatosítja.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Hadbavonuló és sebesült katonák megajándékozására igen
alkalmas a kiadásunkban most megjelent

Református * Kis * Énekeskönyv katonáink részére.

Tartalma: 26 leggyakrabban énekelt zsoltár, 41 Dicséret, több alkalmi imá, valamint a Himnusz és a Szózat.

Ára füzve példányonként — — — — — 22 fillér.

Kérjük a nagytiszteletű egyházakat, sziveskedjenek ezen könyvecskét hadbavonuló hűveik, nemkülönben az egyházak területén levő kórházakban fekvő sebesültek között mentől nagyobb mennyiségben széjosztani, mely célra szánt példányoknál a következő kedvezményes árakat számítjuk:

100—500 példányig darabja — — — — — 20 fillér.

500—1000 " " — — — — — 18 " "

1000 példányon felüli darabja — — — — — 16¹/₂ " "

bérmentetlen küldés mellett.

Szives megrendelést kér:

HORNÝÁNSZKY VIKTOR

könyvkiadóhivatala

BUDAPEST V., Akadémia-u. 4.

C S E N D E S Ó R A .

A nép.

A „művelt“ ember, a ki a városi élet forgatagában él, a falut legtöbbször „elveszett“ helynek tartja s végtelenül tud csodálkozni, ha „úri“ ember rászánja magát arra, hogy magányosan éljen a nép között, teljesen idegenül a maga gondolataival és eszményeivel. A „művelt“ ember oly sokra becsüli magát, színházait, aszfaltját, villanylámpáit, társaságát, hogy teljesen kétségbe vonja az életnek még a lehetőségét is ott, ahol mindezek ismeretlenek s a hol sajnálatraméltó emberarcu állatok kilátástalanul tengetik a nyomorúlt életüket egy-egy szűk, sáros katlanban, marháik között.

A paraszt-sors értelmetlen és szájalomraméltó a városi úri társadalom szemében. És ime, a lelkipásztornak, a kinek társadalmi állásánál, tanulmányainál és hívatásánál fogva szintén az „úri“ emberek közé kell tartóznia, többnyire egész életét a falu ezen reménytelen környezetében kell eltöltenie. Mi hát akkor az ő sorsa? Világos, mondják a kultur-emberek. Vagy le fog süllyedni a nép színvonalára és elvész, vagy marad keserű, számkivetett, elégedetlen tagja a társadalomnak, a ki reménytelenül fog minden, vagya-kozásával oda epedni, a honnan elszakadt: a kultura csillogó légkörébe és új Ovidiusként fog keseregni az „Urbs“ után. De hogy egy „úri“ ember lelkét megacélozhassa, szívét átnemesítse, életét derültté, boldoggá, teljessé tehesse a falu és a nép, az lehetetlen. Az értéktelen környezet elsekélyesíti a lelket, mondják.

Mi lelkipásztorok, a kiket a legkomolyabban kell foglalkoztatnia a nép, a paraszt életének értéke felőli döntés dolgának, ne szórjunk egyszerűen átkokat ezekre a nézetekre. Komoly, *egyetemes* magyarázatát kell keresnünk és megtalálnunk e dolognak, létünk és hívatásunk érdekében.

Hiszen nem lehet tagadni, hogy a lelkipásztort is, különösen először, sok kísértés ostromolja e téren. A munka akadályai, a falusi élet kezdetlegessége, drasztikus földiessége, sivár egyhangúsága sokszor felhőbe vonják a szívet: vajon lehet-e, érdemes-e egy magasabb világ, egy örökkévaló élet csiráit elültetni *ebbe* a talajba? A nép gyermekei sokszor oly korlátoltaknak, önzőknek, irigyeknek és csökönyösekknek mutatkoznak, hogy a lélek jobb világa felett áttörhetetlennek látszik a földi kéreg. Volt s van olyan lelkipásztor, a kinek keserű meggyőződésévé keményedik az a vélemény, hogy a nép hálátlansága és primitív mivolta hiábavalóvá tesz minden törekvést a keresztyén életideál érdekében s akik aztán hamubaroskadó tűz módjára elalulnak, elporladnak a falun.

De másfelől gondoljuk el, hogy ha igaz lenne az, hogy az életet csak a külső kultúra alkotásai és gyönyörűségei, a tudomány, művészet, élvezetek, úri pompa és kényelem tennék értékessé, s hogy a kik ezen a varázskörön kívül estek, azok értéktelen és megvetendő, hiábavaló és szerencsétlen életet élnek, akkor az emberiség 90 százaléka, ok és cél nélkül tengődne a világon. Teljesen megoldhatatlan rejtély lenne a világ, „vak“ és ostoba véletlenek játéktere, a melyen milliók és milliók sorvadnának el egy ős-átok alatt, a míg néhány ezren kacagva ficákolnának a fényben és melegben, azt hívén, hogy a világ az övék.

De amióta Jézus Krisztus vére és könnye e föld porába hullott, e szívtelen életfilozófia kigyófeje megtöretett. Igenis, lehet értéktelen és megvetendő sok-sok szegény emberi élet azok szemében, a kik „élet“ alatt kizárólag ezt a földi életet s annak is az anyagi, érzéki felét, külső kéréget értik. A cifra emberi hazugságok ezen csillogó hálójában önfeledt mámorba süllyedhet az emberi lélek, de tiszta perceiben azt kell látnia, hogy az ő „úri“ élete is ép olyan céltalan, mint a paraszté. A különbség csak abban rejlik, hogy ki hogyan éli le a mindenképen értéktelen életet? Ime, ilyen az az élet, a melyik vakon kapaszkodik a földhöz, a melyiknek tekintetét nem szabadította fel, nem tágította ki a *hit* szabadító ereje. Az emberi élet értéktelenségének, a nép megvetésének szomorú és szerencsétlen gondolata a *hitetlenség* elnyomorító, mindent összezsugorító nyavalyájából származik.

A nép és benne a mi egyszerű és szegény hiveink, elszakítva az örökkévalóságból, csak e földi sors mértéke alá állítva az örök halál tehetetlen rabjai. De velük együtt az mindenki, bármilyen kultúráltan éljen, ha egyszer szándékosan megszegényíti magát és céljait, ideáljait erre a földre összpontosítja. Boldog és büszke kritikája a paraszt felett, végeredményében boldogtalan szegénységet takar.

De végtelen értékűvé válik a nép minden gyermeke is a *hit* fényébe állítva, mert minden emberi élet végtelen értéket nyer *az élet örökkévalóságában és a lélek végnélküli tökéletesedésébe* vetett nagy, szabad hit által. A hit széttöri a földi élet igazságtalan és szerencsétlen korlátait, végtelen tágasságot és mélységet teremt a lét birodalmában, a hol új jelentést ad mindennek.

Én, a lelkipásztor, értelmileg több vagyok talán mint a hiveim. Érzem, hogy ezer és ezer különbség van lelkivilágunk tartalma közt. Becsülöm és szeretem a tudományt és a kultúra azon kincseit, a melyeket magamévá tehettem. Lelkem magasabb gondolatok szárnyain jár, mint az övék. És végtelen lenne az örömöm, ha egyszerű hiveim is legalább annyit birnának a lélek magasabb, az értelem gazdagabb világából, mint én. Sokszor elnézván egy-egy kiműveletlen, de őszerejű értelemtől sűgárzó parasztféjet, egy-egy szellemiségre teremtett, de csak önző furfangokig emelkedett parasztkoponyát, szivemben mély emberi szájalom ébred annak elgondolására, hogy mik lehettek volna ezek az emberek, ha tanultak és művelődtek volna? Ám

eltelik az életük néhány négyszögkilométeren belül, s pár év múlva emlékeztük is elvész e földön. Mint a tavalyi falevelek, nyomtalanul korhadnak bele a földbe. És mégis! *Elveszettnek* tartani az életüket — *Isten káromlása* lenne. Ha a tudós, a művész, a művelt „úri” ember a maga tanúlt elméjével egy egész világgal több is a parasztnál, az legfennebb arra jogositja őt, hogy hálás legyen Isten iránt, a miért egy *végtelen* pályán elenyésző egy-két lépéssel előbb jutott; s azt a kötelességet állítja eléje, hogy a *jóban* is lépést tartson értelme futásával. De látva a parasztot nehéz fejével, korlátoltságával, esetlen furfangjával, durva és szegényes lelki életével és gyerekes reálításával, jusson eszedbe, oh lelkipásztor, hogy ez a lélek is *végtelen* úton halad és előtte is *számtalan* eshetőségét és lehetőségét rakta le az Úr a nagy föl-szabadulásnak. Oly bizonyos, mint maga a nap, vagy a halál, hogy minden tehetség, a mely most durva kéreg alatt szunyad a paraszt lelkében, mind ki fog virulni a maga órájában valaha, *valahol*, és jön, minden pillanattal közelebb a lét amaz ünnepélyes, titokzatos pillanata, mikor ezek a lelkek is mind tiszta tükreivé lesznek Isten arculatának és bennük is a megértés isteni fényében ragyog föl, foltnélküli tisztaságában az egész mindenség értelme, a melyből ma a legbölcsebb se lát egy-két vonásnál többet. Úgy szeresd a népet, mint testvéreidet, a kiket nem a mai állapot, hanem a hivatás fensége és a cél egysége veled egyenrangúakká tesz. Magasabban állsz? Boldog gyermeke Istennek, légy hálás a mennyei Atya iránt és amivé lettél az ő kegyelméből, tedd azzá szegény testvéreidet is. Csalódní fogsz bennük? Legjobb reményeidet felőlük ne hullasd el a földön; szűzies érintetlenségben őrizd meg őket mindig az örökkévalóság számára és ne hagyd, hogy akár-miféle földi ellenmondás, a mi végtére is hazugság, bemocskolja azt a képet, a mely ő felőlük is Isten szívébe rejtetett és meg fog valósulni, „ha a világ mind ördög volna” is.

M. S.

Ha csak azokat szereted a tanítványaid közül, akik hallgatnak rád, elvetted jutalmadat. Igyekezz inkább a többieket is szeliden megnyerni, hogy engedelmeskedjenek neked.
*Ignatios Polykarpus*hoz.

I G E H Í R D E T É S.

KULTUSZ.

A mi istentiszteletünk.

I. Alapelvek.

Bevezetésül röviden annyit, hogy az istentisztelet a vallásos élmény ünnepies kifejezése lévén, a következő mozzanatokat kell meglátnunk benne. *Lélektanilag* azt a kettős vonást, hogy 1. a gyülekezeti istentiszteletnek minden actusa csak egy már meglévő vallásos érzésből fakadhat, 2. a gyülekezeti istentisztelet minden actusának közvetlen vallásos érzéssé kell átváltoznia. Tehát itt a *kifejezés* lélektani törvénye érvényesül; ugyanis az érzések épen hevességüknél szükségképen akcióba mennek át s ez által megszabadulunk nyomásuktól, másodsor pedig a kifejezés a maga tárgyi akaratóban alvó vagy alig ébredő érzéseket felébreszt, megtisztít és kifejeleszt. Ebből következik, hogy a kultuszt *vallásos szempontból kölcsönösnek* kell szemlélnünk, ami azt jelenti, hogy a kultusz a *javak kicserélésében* áll. Az, amit mi adunk, az *áldozat*, az, amit mi nyerünk, az ajándék. Minél alacsonyabb fokú valamely vallásalak, annál inkább külsőséges, mondjuk üzleti alapra van fektetve az áldozat és ajándék érték-egyenlege, amit theurgiának nevezünk. A theurgia csak egyetlen ponton győzhető le teljesen: az evangelium álláspontján. E fokon, az, amit mi adunk, tehát az *áldozat*, önmagunk vagyunk (Róm. XII. 1.), még pedig alázatos és boldog receptivitásban; az ajándék pedig maga Isten: a Jézus Krisztusban megjelent kegyelem. Az amit mi adunk, értékben: semmi; az amit mi nyerünk, értékben: minden, tehát theurgikus ellenértékről szó sem lehet. Amit mi nyújtunk: a mi hitünk béna karja, amit Isten nyújt, az a kegyelem királyi okmánya, de az a béna kar *mi vagyunk*, mindenestől fogva. Harmadszor: az következik mindebből *theologiailag*, hogy a *gyülekezeti istentisztelet a váltság alapélményének symbolikus kifejezése kell, hogy legyen az újra való átélés célzatával*. Mindent elfeledhetünk a liturgiakából, de amíg ezt tudjuk, jó keresztyén liturgusok maradunk.

A Jézus Krisztusban lett váltság legelőször történeti tényekben jelent meg s e történeti tények átélésének érdekében alakultak ki az ünnepek, az ünnepekből pedig lassankint előállott az *egyházi év*. Maga az egyházi év is mint egység, a Jézus Krisztusban lett váltságot fejezi ki, ezért kezdődik adventtel, karácsonnyal s azután a passzió hetein át

húsvétig emelkedik, hogy végül pünköstben diadalmas betetőzést nyerjen. Tehát mi sem károsabb, mintha az egyházi év *belső rendjét* elvetjük s csak úgy szabadjára kapkodunk istentiszteleti alapeszmék után. De a Jézus Krisztusban megjelent váltság, mint alapélmény nemcsak az egyházi évben fejeződik ki, hanem ki kell annak fejeződnie minden egyes istentiszteletben. Ez pedig azt jelenti, hogy minden istentiszteletnek az egész keresztyénséget kell adnia annak központi igazságában.

Mi önmagunkat a mi vágyaink, szükségünk, fogadástételeink és hitvallásunk formájában adjuk, Isten *önmagát az ő igéjében adja*. Az ige tehát a kultusz *ős symboluma* s mint végső alakulatban mindig azonos szellemi jelentés, vagyis Istennek megváltó üdvakarata, tulajdonképpen az egyetlen „*kifejezés*”. Minden más symbolum csak annyiban jöhet tekintetbe, amennyiben az *igét az ige* alapján manifesztálja. Mármost a különböző istentiszteleteket épen azon az alapon osztályozzuk, hogy az ige *ős symbolumként* egymagára jelenik-e meg benne, vagy pedig valamely más, tárgyi, vagy cselekvényes symbolum kíséretében, illetve manifesztálásában. Miután pedig a symbolikus cselekvények közül kettő olyan, amelynek tárgyát és eljárását Jézus Krisztus szabta meg azért, hogy bennük különös mondanivalóját manifesztálja: ezt a két istentiszteletet sacramentalisnak, vagy magyarul sákramentomosnak nevezzük a többiekkel szemben. Így lesz három féle istentisztelet: igehirdetési (homiletikai), sákramentomos és symbolikus. Ezeken kívül mást a mi liturgiánk nem ismer.

BCC Cluj / Central University Library Cluj

II. A homiletikai istentisztelet.

Az elmondottakból következik: a homiletikai istentiszteletnek *lélektanilag* alkotó részei: 1. a vallásos hiányérzet kifejezése 2. a hiányt potló képrendszer bemutatása, 3. a kielégülésből támadt öröm kifejezése. *Theologiailag* alkotó részei: 1. a váltságra szorultság kifejezése, 2. a megváltó üdvakarata manifesztálása, 3. az istenfiúságból következő hálás és magát újra felszentelő áldozatos magatartás. Valláspsychologiailag alkotó részei: az egyes elemek 1. kölcsönösen korrespondeáljanak ajándékozó és elfogadó között, 2. természetesen szűküljön a központig s a központtól természetesen táguljon, azaz első felében a vallásos élmény differenciálódjék, második felében integrálódjék, 3. az első fele a világtól elforduló, a második fele a világra kitekintő legyen. Végül *műalkatilag* megköveteljük: 1. a kultuszelemek változatosságát, 2. az érzelmek fokozatos emelkedését és 3. a szerkezet drámai tagozottságát. Ennélfogva mi istentiszteletünkben is meg lesz az a bizonyos hármasság, amelyet a keresztyén alapélményben is megtalálunk: megtérés, újjá születés, megszentelődés; az üdvtörténetben is megvan: előkészítés, megalapítás, véghezvitel stb. amit rendkívül finoman és elmésen fejtett

ki Novák Lajos „Istentiszteleti rendtartás a magyarországi református keresztyén egyházban“ c., s a konvent megbizásából készített javaslatában. (Sárospatak, 1905).

A mi homiletikai istentiszteletünk tehát ilyen lesz: A harangok elnémulása után a pap megjelenik a szószéken és *fohászt* mond (a hivek felállanak): A mi segedelmünk etc. Azután így szól: énekeljük a . . . -ik dicséret . . . versét, verseit, mire a gyülekezet fennálva elénekli az invokációt. Az invokáció után megszólal az Úr az ő igéjében: a pap felolvasson egy bibliai részt, aminek alap gondolata ez: kicsoda az Isten, mit tett értünk, mit vár tőlünk, milyen indulattal van irántunk. Ezzel azt fejezzük ki, hogy az első lépést Isten teszi (ő szeretett elébb), az ő üdvakarata egy lelki történelemben objective elibünk jött s minden továbbinak az a priusa. A bibliaolvasást végezheti a s. lelkész, vagy diakonus az Úr asztalától a pap sollemnis felszólítására. Természetes dolog, hogy amíg a másik lelkész olvas, az alatt a pap a szószékben a maga bibliájából kíséri a bibliaolvasást, mint ahogy kívánatos, hogy minden hívő kísérje. Bibliaolvasásra válogatott szöveg alkalmasabb, de szükséges, hogy a gyülekezet előre ismerje a felolvasandó részeket. Bibliaolvasás után jön a bűnbánó imádság (közgyónás) amely legyen állandó, kötött formájú, vagy legalább csak két-három változatú. Örök típusa Kálvin alább közölt bűnbánó imádsága. A közgyónásra jön a bűnbocsánat: igével, vagy szólammal bizonyossá tesszük a hiveket arról, hogy Isten nem akarja a bűnös halálát, hanem hogy megtérjen és éljen. Erre indicálja a pap a derekas ének megfelelő verseit, amit a gyülekezet leülve énekel. Az ének elhangzása után a pap rövid imádságban magasztalja Istent, mint Atyát és könyörög az ige idvesség hallgatásáért, valamint azért, hogy ő azt tisztán és világosan hirdethesse. Miután ez az imádság rövid és az ige hirdetésre átvető invokáció: utána minden közbülső ének nélkül a pap felolvassa az igét és prédikál. Az ámen után felharsan (indikáció nélkül) a „Megáll az Istennek igéje“, vagy más, alkalmas ének. Ének után jó az u. n. nagy imádság, amelyben hálát adunk az elvett javakért és könyörgünk további kegyelmi ajándékokért: az ige foganatáért, az élet bizonyágtételéhez a Lélek áldásaiért. Itt van a helye a *kollektáknak*: királyért, hazáért, békéért, inségek és veszedelmek elmulásáért, egyes betegekért; minden körülmények között kell imádkozni a szenvedőkért, a tévelygőkért, az anyaszentegyház dicsőségéért. Végül az imádságot természetes fokozattal egy doxologia zárja be, amely akár a Szent Háromságnak, akár Krisztusnak, mint királynak adjon tisztességet. Nagy imádság után jó a Miatyánk, mint *hitvallás*, s reá az áldás következik. Az áldás után a dakozásra való felhívás és a hirdetések: házasság, születés, halál, egyházalkotmányi stb. mindeniket verbum sollemne zárja be. Mindezek után a pap indicálja a végső éneket. Annak elhangzása után pár percig bib-

likus csend ül a templomban, mialatt kiki a maga külön könyörgésével járul az Úr elé. Nemsokára a pap is elvégzi a maga titkos könyörgését s a szószékről leszáll, a hivek pedig csendesesen eltávoznak.

Tehát ez volna a sorrend :

1. Fohász.
2. Invokáció.
3. Bibliaolvasás.
4. Közgyónás és feloldozás.
5. Derekas ének.
6. Imádság.
7. Textusfelvétel, prédikáció.
8. Ének.
9. Nagy imádság.
10. Miatyánk.
11. Áldás.
12. Hirdetések, felhívások.
13. Ének.

A mint látható, nem tulságosan sok változást jelent ez a tervezet a mi mostani liturgiánkhoz mérten. Lényeges dolog benne: a bibliaolvasás, mint a gratia praeveniens eszköze; közgyónás és absolutio, mint a megtérés és újjászületés kifejezése, végül a nagy imádságnak, mint a gratia sanctificans tényezőjének a beállítása. Lehetőleg keresztül van benne vive, hogy az ének megelőzze az imádságot és hogy a gyülekezet meg a liturgus felváltva vegyenek részt a cselekvényekben. Nem lényeges, de formailag fontos, hogy az egész kultuszt a pap vezeti, mint ahogy a sákramentomos istentiszteleteknél ez most is szokás s csak a homiletikai istentiszteletnél ment ki divatból. Különben is a protestáns liturgus megbizott (mandatarius) mivoltából következik ez a javallás (indikálás).

Lássuk már most, mi valósítható meg mindebből egyelőre? Lényeges változásokat csak a zsinat hozhat be, de apróbb s különösen az abuzusokat és szemmel látható elferdüléseket helyrehozó javításokat a presbyterium is eszközölhet esetleg az egyházmegyei tanács indítására. Mindenek előtt fontos dolog már az is, ha nem engedünk lényeges liturgiális alkotórészeket veszendőbe menni. 1. Gyakoroljuk továbbra is az *előfohászt*, bár szemmel láthatóan nem jó helyen van a könyörgés előtt; az istentisztelet elejére kellene tenni, mert az egész kultusznak szüksége van a segedelemre. Előfohásznál vagy biblikus szólamot használjunk, vagy pedig hitvallásjellegűt. Így pld: A mi segedelmünk jöjjön Istentől, aki teremtette az eget és a földet. (A mi segítségünk az Úr nevében van, ki teremtette az eget és a földet) 124. Zs. 8. *Hitvallás-szerű*: A mi segedelmünk jöjjön Istentől, aki Atya, Fiú, Szentlélek, teljes szent háromság, egy örök, igaz Isten. Vagy: A mi segedelmünk

jöjjön az Atya-, Fiú-, Szentlélek- Istentől. Ámen. Erdélyben szokásos ez a helytelen nagyon nacionális képződmény: A mi segedelünk jöjjön Istentől, aki teremtett, fenntart és igazgat mindeneket. 2. A közgyónást és absolutiot az *első imádságban végezzük el*. Szeretném ezt különösképen hangsúlyozni és mintegy normául állítani fel. Az első imában megvalljuk bűneinket és bizonyoságot teszünk arról, hogy Isten megváltó és bűnbocsátó Isten. Első imádság után hagyjuk el a Miatyánkot a második imádság utánra s lehetőleg legyünk rajta, hogy egy istentiszteletben a Miatyánk csak *egyszer* hangozzék el; azért hogy kétszer mondjuk, nem lesz kétszeres foganatja, sőt az egyszeri foganatja is leromlik. 3. Fordítsunk nagyobb gondot a *második* vagy nagy imádságra („első- és utóima“ nincs magyarul mondva). Legátus koromban az én kedves öreg papom husvét harmadnapjára kiválasztott egy szépen zengő Révészt, vagy egy, az időjárás iránt barométer érzékenységgel bíró Borsodit s a körmével megstriklázván az utolsó bekezdést, mondá: „ide tégy Áment s ami megmarad, mondd el utóimának“. A nagyimádság a kultusz koronája. Tehát hosszabb legyen az elsőnél (az első lehet nagyon rövid); legyenek kollekták benne, amint azt már fennebb elmondottuk. Meg ne történjék, hogy a betegekért másutt imádkozzunk, mint itt; pedig több hegyen épült városban szokás a betegekért az első imádságban könyörögni. 4. Végül ne engedjük az *áldást* elkopni az istentisztelet végéről, amint ez pld. egész országrészekben szokás. Az áldás lényeges alkotórésze az istentiszteletnek: csillag a torony tetején. Legtöbbször az ároni áldást használják (IV. Móz. 6. 24—26.) azután az apostolit (2. Kor. 13. 13., Eféz. 6. 23. 24., I. Tesz. 5. 23., Róm. 15. 13. Husvétkor: Zsid. 13. 20—21).

Ezek után közlünk két imádságot, hogy szerény példában megmutassuk, milyenek gondoljuk mi az első és a nagy imádságot. Mind a kettő százados hugonotta termék, átszőve Kálvin-reminiscenciákkal.

Első imádság: Mindenható Isten menyeei édes Atyánk, ime egybesereglettünk itt és a szentek egységében, az angyalok és idvezült lelkek társaságában trónusod elé visszük áldozatunkat. Tekints reánk kegyelmesen és fogadd el alázatos tisztességtevésüket; emeld fel gondolatainkat magadhoz és világosítsd meg a mi homályos ohajtozásainkat, hogy imádhassunk téged lélekben és igazságban, a hit és szeretet közösségében.

Úristen, ime megismerjük és megvalljuk a te szent orcád előtt, hogy mi nyomorult bűnösök vagyunk. Vétekben születünk, rosszra hajlunk, képtelenek vagyunk magunk erejéből a jóra. Szent törvényeidet nap nap után sokféleképen átalháltuk. Mindezekkel a te igazságod és szentséged szerint kárhozatot és halált vontunk a fejünkre.

De Urunk, ime mi szánjuk és bánjuk, hogy megsértettünk téged. Kárhoztatjuk magunkat és vétkeinket; alázattal és töredelemmel a te

kegyelmedhez folyamodunk, könyörögvén tehozzád: jöjj segítségül a mi nyomorúságunkban! Irgalmazz nekünk jószágos Isten, könyörületnek Atyja és bocsásd meg a mi vétkeinket Szent Fiadnak, a mi Megváltó Jézus Krisztusunknak érdeméért.

Tudjuk a te igéreteidből, hogy a töredelmes szívet meg nem utálod sőt inkább irgalmasságot gyakorolsz azokkal, akik nem a maguk igazságába, hanem egyedül csak a te kegyelmedbe vetik reménységüket és tőled várják idvességüket. Mi is nagy bizalommal bizzuk magunkat a te kezedre: jövel és áldj meg minket mennyei Atyánk! Hadd érezzük a te jelenlétedet és lássuk meg a te országodat, amíg a lelkünk áhitatos csendességben fogadja be a te igédet, az élet és az igazság beszédét. Illesd meg eleven szénnel a te szolgálóknak ajakát, hogy tisztán és igazán, elegyítetlenül és hatalmasan szólja az ígét s életével is bizonyosságot tegyen annak erejéről. Ne engedd, hogy a te igéd üresen térjen vissza hozzád, sőt inkább cselekedd, hogy megújult lelkek seregét vigye foglyul Szent Fiad elé. Töltsd ki rajtunk Szent Lelked erejét, hogy erejében magas elhivatásunkhoz méltó életet éljünk s legyünk zsengei annak a szeretetnek, amelyet megmutattál Jézus Krisztusban, a mi Urunkban, kinek nevére, a Tieddel, Atyánk és a Szent Lélekével egyetemben, térjen dicséret, dicsőség, tisztesség és hálaadás mindörökké, Ámen.

Nagy imádság: Örökkévaló Isten, téged magasztal a föld és az ég, minden teremtetett állat neked mond dicséretet. Az angyalok és a mennyei seregek, a patriarchák és próféták, a vértanúk és a szentek neked énekelnek új éneket. Hallgasd meg a mi gyöngye szavunkat is, amint a te kiválasztottjaid seregében áldjuk a te háromszor szent neved.

Megadtad nekünk azt a kegyelmet, hogy igédnek hallgatói lehettünk oh tetézd ezt azzal, hogy ne csak hallgatói, hanem megtartói is legyünk a te beszédednek. Töltsd ki rajtunk és növeld állandóan bennünk Szent Lelked erejét, hogy általa egyre jobban megismervén a mi bűneinket, szívünk teljességéből tagadjuk meg azokat és szenteljük magunkat mindenestől fogva Neked, mint ahogy te is egészen nekünk adtad magadat a te szent Fiadban.

Töltsd ki Szent Lelkedet kettős mértékkel anyaszentegyházunkra, annak előljáróira, pásztoraira, minden rendű és rangú tagjaira. Cselekedd, hogy messzire fényljk a te szolgálóid világossága, de életük példájából ne ők, hanem te végy dicséretet és dicsőséget. A hiveket kötézd egybe a közös hitnek és egyazon szeretetnek köteleivel, hogy egy testté válva mind teljesebben összekapcsolódjanak Jézus Krisztussal, a láthatatlan, de dicsőséges fővel.

Áldd meg a népeket, nemzeteket és a kormányzókat. Áldd meg a mi hazánkat és tedd nagygyá a mi nemzetünket: nagygyá a Lélek erőiben. Nyugodjék meg lelked koronás Királyunk fején, hogy a te

akaratom szerint, a te dicsőségedre viselje királyi pálcáját, hadd folyjon az ítélet e földön, mint a víz és az igazság mint a bővizű patak.

Jóvoltodba ajánljuk a szegényeket, a betegeket, a szenvedőket, az üldözötteket és a haldoklókat, mindazokat, akiknek életük háborúsággal, vagy gyötrellemmel teljes. Könyörgünk érettük: szabadítsd meg őket a gonosztól! Akik most könnyhullatással vetnek, arassanak majd vigadozással és dicsérjenek Téged a te szabadításodért. Ha pedig azt végezted fölülük, hogy még nyujtsd a próbát, amelynek alávetted őket: legyen meg a te akaratom. Csak azért könyörgünk, hogy állj mellettük szenvedéseinkben és üzend meg nekik, hogy te szeretetből dorgáld őket, — Uram, akik téged szeretnek, azoknak mindenen egyaránt javokra vannak.

Könyörgünk azokért, akik sötétségben járnak, hitetlenül élnek, bálványokat imádnak, vagy azt mondják szívükben, hogy nincsen Isten. Zendítsd meg Szent lelked zúgását e megszáradott tetemek fölött, hadd álljanak lábaikra nagy seregképen, mint akik megéledtek a te újjá szülő erőd által.

Végezetre és mindenen fölött növeld naponként a mi reménységünket ama világ felől, ahol többé nem tükör és homályos beszéd által látunk, hanem szemtől-szembe látjuk s az idvezült lelkek seregével együtt magasztaljuk a te dicsőségedet; ahol majd eltöröltetik minden könny, ahol nem lesz sem gyász, sem kiáltás, sem keserőséggel való sirás, csak ama dicsőséges élet teljessége, amelyet öröktől fogva készítettél a téged szeretőknek. Oh add Uram, hogy semmi meg ne fosszon minket eme boldog reménységtől, amelyet szerzett nekünk a mi Urunk Jézus Krisztus, akinek nevében kérünk, hallgasd meg imádságunkat. — Ámen.

R. L.

Az emberi munka olyan mint az úzás. Egy óriási tenger elnyeléssel fenyegeti, s ha nem néz bátran szembe vele, meg is tartja szavát. De ha bölcs kitarással és daccal harcol folytonosan, látja, milyen engedelmesen viszi hátán a tenger, s győztesen ér a célhoz.

Carlyle.

VALLÁSOS NEVELÉS.

Hogyan tanítsunk vallást ?

Vallástanítás az iskolában.

2. Legendák és bibliai történetek tanítása.

I.

Az *előkészítő vallástanítás*, amint láttuk, a népiskola I.—II. osztályában folyik le. Célja: *Istennek* a gyermeki lélek e fejlődési fázisához mért módon való megismertetése. Általános fejtegetéseinkben megállapítottuk, hogy ezt a célt *elvont, fogalmi* úton megközelíteni lehetetlen, mert a 6—7 éves gyermek elvonó, elmélkedő képessége minimális. Ellenben ép ebben a korban legnagyobb a gyermek *szemlélő, képzelő* ereje; a gyermek ekkor még a mesék világában él; a valóság és a képzelet világa lelkében össze van nőve, titokzatos, naiv egységet alkot. Azt mondhatnók, hogy a 6—7 éves gyermek *világmagyarázata*, a képzelet, amely lelkesítő, concretizáló fantázia forrásából táplálkozik. Ez a tény arra int minket, hogy ragadjuk meg vallástanításunk hordozójául, eszközüül azt a formát, a mi a gyermeki léleknek e korban öként kínálkozik: t. i. *a mesét*. Gondoljuk meg, hogy soha oly erős és határozott vonásokkal semmi meg nem gyökerezik a gyermeki lélekben, mint a mese. Természetes, hogy itt *vallásos* mesére van szükség.

Legalkalmasabb ennél fogva a mi célunkra a *legenda*. Mindenekelőtt határozzuk meg, hogy mit értünk itt legenda alatt. A legenda jellemző vonása az, hogy benne *Isten egy tulajdonsága csodás módon nyilvánvalóvá válik*. Legendásan feldolgozni egy mesét azt jelenti, hogy a cselekmény centrumába Istent helyezzük, a kinek egyik vagy másik tulajdonsága válik élesen és határozottan nyilvánvalóvá. Épezért emberfeletti, csodás eseménynek kell lejátszódnia a gyermek előtt, amelyben az emberi személyek egészen eszközivé, mellékessé törpülnek Isten mellett, csupán az ő kinyilatkoztatásának hordozói gyanánt szerepelvén. Az ilyen legendákból könnyű szerrel és megkapóan állíthatjuk a gyermek bámuló szemei elé Istent; nem elvontan, dogmákban, fogalmi képekben, hanem tetteiből, munkáiból az emberek között. Eljárásunk ugyanaz, mintha ahelyett, hogy a jó királyról előadást tartanánk és fejtegetnők ennek feltételeit, egyszerűen *Mátyás királyról* beszélünk s az ő életéből

értetjük meg, hogy milyen a jó király. Az a kérdés, hogy honnan vegyünk ilyen legendákat? A legendákhoz, hogy így mondjuk, a *nyers* anyagot leginkább a bibliai történetek közül, azután a vallásos népmondákból, végre a költői alkotásokból válogathatjuk össze. Föltétlenül el kell ismernünk ezen a ponton a *költött* történetek létjogosultságát is; mivel itt nem a *mese* történetisége a lényeges, hanem Istennek a Jézus Krisztus szellemében való *hű* és *igaz* ábrázolása. A legendák igazságainak *magasabbnak* kell lennie, mint a történeti igazságnak. Maga Jézus adott erre példát az ő költött példázataiban. Épen azért jól meg kell különböztetni a szoros értelemben vett *bibliai történetet* a *legendától*. Legendává a bibliai történetet a *feldolgozási mód* teszi. Természetesen a legendás feldolgozásnak épen kell tartania az eredeti bibliai jelentést, sőt azt lehetőleg a gyermek lelkéhez mérten ki kell *élesítenie*. Ebből az is világos, hogy nem *akármelyik* bibliai történet alkalmas arra, hogy legendává alakítsuk, hanem csak az olyan, a melyik ezt a tendenciát már magában rejti, mint pl: Jób vagy Jónás története. Az ilyen történetek legendás feldolgozása s az ezzel együtt járó módosítások véleményem szerint még a Biblia betűimádó hiveit sem sérthetik, hiszen ezek maguk is *költői* művek, melyek *költői* (vagy mondai) elemek köntösében *örökkévaló* isteni tulajdonságok és igazságok szemléltetői akarnak lenni. A legendás feldolgozás ugyanis megköveteli, hogy a történetnek mintegy a cselekvő alanya, hőse maga *Isten* legyen, aki a saját lényegét akarja a cselekményben az embereknek *kijelenteni*, tudomására hozni, így Jónás történetében tudtúl akarja adni egyfelől a bűnös és kárhozatot érdemlő niniveieknek, másfelől az őt félreismerő Jónásnak azt, hogy irgalmassága mindenk felett való és hogy mindent az ő szent akaratával épen ezen irgalmasság megismerésére akar hajtani, hogy „*nagyobb Isten a mi szivünknel és mindent tud.*” Jób történetében lényének kikutathatatlan fenségét akarja kiemelni a porból való ember felett, másfelől feltárja az ő atyai nevelésének útját a szenvedések között. Épezért a legendás feldolgozásnak még élesebben, világosabban kell ezeket az isteni tulajdosságokat, az Ő lelkének ezen súgarait fölragyogtatni s a történet *emberi* szereplőit, hőseit, alakjait ép az ellentét kiélesedése okáért háttérbe szorítani, eltörpíteni Istennel szemben, de mégis úgy, hogy életük, tetteik, lelkiviláguk csak annál jobban kiszínezzék és kiemelje Istent, az ő lelkét és akaratát. Istennel szemben a legenda nem ismer és nem méltányol semmi emberi nagyságot, jóságot és erőt, sőt Isten jóságával, nagyságával és erejével szemben épen az emberi gyarlóságot, kicsinységet, tudatlanságot és végeséget használja fel annak tükréül, kimutatójául. Ez nem azt jelenti, hogy a legenda minden embert bűnösnek, semminek tüntessen fel, hanem azt, hogy Istenben mindig a mi tökéletlen voltunkkal szemben álló *ideált* mutassa fel.

A módszer most már magától értetődő módon kívánja azt, (mivel Isten ismeretére törekszünk), hogy a legenda emberi szereplői a szóbanforgó isteni tulajdonság felől vagy tudatlanságban, vagy tökéletlen véleményben, vagy bizonytalanságban legyenek; úgy hogy az illető isteni tulajdonság *meglepetésszerűen, parancsolóan, véglegesen* súgározzuk fel előttük; különben nem volt értelme Jónás szökésének, habozásának, prófétálásának, Jób szenvedéseiben való szivettépő „miért“-jeinek. Ezért a legenda mindig *meglepő, csodás*, a várt eseménnyel *ellentétes* megoldású s ép ebben gyarapít meg valami mennyei kincssel. A bibliai történet legendás feldolgozására folyóiratunk 2. számában példának dolgoztuk fel a *Jónás történetét*, melyet a fentebb elmondottak világítanak meg. Mindenekelőtt, talán sokak megnyugtatóására ki kell jelentenünk, hogy a példa, ép a szemléltetés céljából, bizonyos tekintetben *egyoldalú és kiélezett* volt, hogy a módszer irányát bemutathassa. Azonban egy más történetnél kijelentettük, hogy nem adunk minden további nélkül egyszerűen *letanítható* mintaleckét, hanem bizonyos irányt *élesen* mutató *kísérletet*, melyet a vallástanító szabad munkája által átdolgozhat, itt-ott tompíthat, máshol élesíthet, egyszerűsíthet, színezhetsz. Nem receptet adtunk, hanem irányt mutattunk be. Így ez a lecke is mintegy *nagyító üveg* alá volt állítva, a minél teljesebb megvizsgálhatóság szempontjából. Talán itt-ott *torzítva* is volt, mint ahogy az elkerülhetetlen ép a helyes és teljes igazság kedvéért. De lássuk, hogyan és mit akartunk vele? A történet maga *Jónás próféta* könyvének cselekményéből volt véve s főmozzanataiban azzal egybe is vág. Kijelentettük, hogy a feldolgozás eltérése dacára is *az eredeti bibliai jelentést teljesen épen kaptuk*. Ennek igazolásául tudnunk kell, hogy Jóna könyve az Esdrás utáni korban keletkezett költői mű és élénk protestáció a zsidók szűkkeblősége ellen, a kiket e korban teljesen elfogott az idegenek elleni gyűlölet, s a féktelen bosszúvágy és nemzeti gőg. Ez a midrási eredetű könyv épen ez ellen a nemtelen szellem ellen harcol. Jóna próféta képviseli benne a pogányokra Isten haragját imádkozó zsidóságot, akik Istent csak a maguk számára sajátították ki. De épen ezért, *akarata ellenére* meg kell tanulnia Jónának, hogy Isten a pogányoknak is Istene és hogy az ő irgalma és kegyelme még az elvetemedett niniveiekre is érvényes. *Isten irgalma végtelenül felülmúlja az emberek szűkkeblőséget*, ezt hirdeti a könyv.

Mi is, a feldolgozott legendában világosan ezt a jelentést élesítettük ki. Azonban egészen természetes, hogy a 6—7 éves gyermekek számára a történetet át kell dolgozni. A kortörténeti háttér, az emberi oldal feleslegessé válik. *Az örök igazság* lép előtérbe. Isten a maga irgalmát ki akarja jelenteni az őt nem ismerőknek és a bűnösöknek. Jónást választja ki eszközül és ítéletet küld tőle Ninivébe. Jónás készületlen a feladatra és fél is a gonoszoktól. Meg akar szökni. De

Isten elől nem lehet elszökni, akaratát véghez viszi általunk, ha nem akarjuk is. Jónásnak akarata ellenére Ninivébe kell jutnia. Itt kezdődik a meglepetés. A ninivebeliek nem verik meg a rossz hírért, hanem megijednek és megtérnek. Jónásban mikor látja, hogy Isten követe gyanánt tisztelik és félik, gőg és bosszúvágy, káröröm támad. (Kérem, ez teljesen bibliai; a könyv ép az *ilyen* zsidók ellen harcol!!) Egy fokként élesedő ellentét fejlődik ki a megjavuló bűnösök, és a megkeményedő szívű Jónás közt. Erre jön a csoda: Isten megbocsát. A niniveiek hálája Isten irgalmát tükrözi. Jónás haragja Isten leckéje aztán csattanósan bizonyítja be az igazságot. A történet tehát hiven és teljesen, csakhogy *kiélezve* mutatja a bibliai tendenciát. Az eltérés a feldolgozás módjában rejlik. 6–7 éves gyerekek számára kell ezt az igazságot világossá tenni. Azért önként kínálkozik az, hogy Jónást, mint *gyereket* mutassuk be. Így közvetlen és sokkal megragadóbb a dolog. Mindazok a hibák, tettek, indulatok, melyeket Jónás elkövet és amelyek belőle kifejlének, *ugyanazok*, mint a bibliai Jónásban, csakhogy *gyermekesek*, *naivok*, úgy hogy a gyermek maga-magát láthatja bennük. Épezért a gyermek tökéletlenségével, tudatlanságával és rosszaságával szemben annál meglepőbb, nagyobb, csodálatosabb Isten szeretete, irgalma, jósága, bölcsessége. Ha tehát bibliai történetet dolgozunk át legendának, azzal a céllal, hogy Isten ismeretére vezetéshez szolgáljon, akkor mindenekelőtt olyan történetre van szükségünk, melynek eredeti tendenciája erre alkalmas; ezt a tendenciát meg kell tartani és a gyermeki lélek módján ki kell élesíteni; a cselekmény nagyjában átveendő; az eredeti történetben hullámzó érzések, indulatok, bűnök és erények a gyermek lelki világához feltétlenül közelebb hozandók és általános érvényűvé teendőek; az epizódok élénken színezhetők, bővíthetők az eredeti jelentés körében; a kibontakozás, az igazság kifejlése föltétlenül meglepő, csodás, az emlékezetbe belegyökerező módon hozandó ki. Természetesen, ha valakinek a bibliai történet betűjén való változtatás ellen kifogása lenne, választhat legendát máshonnan is. Az bizonyos és ezt el kell ismerni, hogy nem minden bibliai történet alkalmas a legendás feldolgozásra, főleg azok nem, és annál inkább nem, amelyek és minél inkább a *történeti* síkba esnek. Azért mi is, nehogy a történet puszta képzeletté váljon, inkább azon történetek legendás feldolgozását ajánljuk, amelyek magában a Szentírásban is *költői*, tehát képzeleti alkotások s a melyeknek igazsága így nem megtörtént voltukban, hanem *örökkévaló* jelentésükben rejlik. Egyébként pompás legendákká lehet feldolgozni a *vallásos népmondák* egynémelyikét is. Így pl. a magyar népmondák közt kitűnő a „*Péter Isten akar lenni*“ legendája, a melyben Péter bölcsőbb és jobb akart lenni Istennél, de mikor erre hatalmat kapott, a míg egyik bajban segíteni akart, száz más bajtörténet, míg végre belátta, hogy Isten bölcsessége képes egyedül jól vezetni a világ sorsát.

Végre művészi feldolgozású legendák, költött történetek tanítása is megengedhető. Pl. *Lagerlöf* legendái közül nem egy, kellő átalakítással, pompásan tanítható. (Hattó, a remete ; A vörösbegy : A karácsonyi rózsza ; Urunk Jézus és Szent Péter ; Az egyiptomi menekülés.)

Egy dolgot mindenesetre meg kell hagyni ezen a fokon a maga szabadságában : és ez a *vallástanító szabad alkotó- és mesélőképessége*. Mondhat akármit a régi herbartianus bölcsesség intellectualismusa : a gyermekszívek hálája és szeretete minden bölcs dogmánál és tételnél százszorta inkább meg fogja őrizni a mesék csillogó köntösében az örökkévaló javakat. Egy-egy szabályt és nagyképű tételt néhány hét sőt nap alatt elfeled az ilyen kis gyermek, de nekem van olyan kis tanítványom, nem is egy, aki évek múltával is csillogó szemmel, csaknem szószerint mondja el a mesét, amely a jó Isten valamelyik nagy és áldott csodájáról szólt.

Másfelől, és ezt is hangsúlyozni kívánjuk, a vallástanításnak már e fokon sem szabad *puszta mesélgetéssé* fajulnia. A gyermek elméjéhez mért kifejtésnek, kérdeztetésnek, fogalmi fixirozásnak, erőteljes alkalmazásnak és fogadástételnek kell hozzájárulnia, kiszűrődnie a meséből és mindjárt át kell a dolgot vinni a *szeretet tényeibe* és *gyakorlatába* ; hűséges és pontos *gyermekpásztoráció* és egy parányi, de igaz *gyermek-belmisszió* kell hogy a vallástanítást mindjárt létté is tegye a valóságban. Egyébként a tapasztalat azt mutatja, hogy sok legendát 1 év alatt nem taníthatunk. Számítanunk kell arra, hogy a gyermek vallásos érdeklődési körének kitapogatása, néhány ének és kis ima tanítása az egész évből legalább 10 órát lefoglal, számítanunk kell a történetek ismételtetésére is. Így körülbelül 8—10 legendát taníthatunk egy év alatt ; s mivel az I—II. osztály együtt tanul, 2 év alatt ez 16—20 legendára szaporodik. Ezekből kell, mintegy vonásaiból összerakva, a menyei Atya képének a Jézus Krisztus szellemében kialakulnia a gyermek lelkében.

A történetek előadási módja megkívánja, hogy azok rövidek, csatánóságok, meglepőek, csodások és színesek legyenek. Ezenkívül a jó tanítás általában megállapított feltételei itt is érvényesek. Ha a történet kicsi, nem kell részekre bontani ; ha nagyobb, 2 órán át tanítsuk, de ekkor befejezett, kerek felekre kell tagolni. Tankönyvre nincs szükség. Képre csak akkor, ha igazán művészi és találó. A legendák alapgondolatát érzelmi oldalról az ének erősíti meg, melyet már előbb megtanítottunk és tanítás végén együtt énekelünk el a gyermekekkel. Különben nem az a fő, hogy a gyermek mindent el tudjon mondani, a mit hallott, hanem hogy úgy mondjuk el a legendát, hogy az a gyermek lelkében megragadjon és megmaradjon későbbi megérés és gyümölcsözés számára.

II.

A tulajdonképeni bibliai történetek tanítására ált. tantervünkben a III. és IV. osztályt jelöltük ki. És pedig a III. osztályban az *Ótestamentumi*, a IV. osztályban az *Újtestamentumi* történetek tanítandók. Mindkét csoport a tantervben bizonyos meghatározott cél iránt igazodik. Az *Ótestamentumi* történeteknek az emberiségnek a megváltásért, Isten diadaláért folytatott küzdelmét, az *Újtestamentumi* történeteknek pedig magát a megváltás történetét kell bemutatniok a Megváltó és tanítványai életében.

1. Az *Ótestamentumi* történetek és a legendák közt egy döntő különbség van. Mig u. i. a legendák cselekvő alanya, főhőse, a kiért az egész cselekmény történik, *Isten* maga volt és minden mozzanat az ő kijelentését szolgálta; az *Ótestamentumi* történetek centrumában az ember áll, a küzdő, harcoló ember, aki keresi Istent, az ő akaratát és törekszik élete titkának megfejtésére, a megváltás és az üdvösség felé. A történetekben kevesebb lesz a csodák szférájából, több a valóságból, a földből, az emberi életből. Az *Ótestamentumi* történetekben tulajdonképen egy egyetemes, örök küzdelem zúg végig: a jó és a rossz örök harca. Minden történetben ott áll a jónak, a tisztaságnak egy vagy több képviselője: a cselekmény hőse, v. hősei. Szemben velük ott állnak a bűn, a rossz hordozói is, a kik életére törek a jónak s ezáltal Istennek. *Isten barátai és ellenségei* küzdenek itt a földön. Isten célja: hogy az emberek szívében a rosszal vivott harcokban végleges diadalmat arasson a jó. Ép ezért ez az anyag tulajdonképen a bűn fellépésével, az erkölcsi világrend keletkezésével kezdődik. A világ teremtésének története az I—II. osztályba teendő. Nem szükséges minden bibliai történetet tanítani, de nagyon sok olyant föl kell venni, melyet alap gondolatunk megkíván, s a melyet eddig, talán ép az összetartó gondolat hiányában, elejtettek. A történetek feldolgozásában sokat tanulhatunk a *hősmondáktól*. Minden történetben nagy, hősiesség, tiszta szenvedélyeknek kell lobogniok, melyek ragadják meg a gyermek lelkét; nem kell félni másfelől attól sem, hogy bár a gyermeki lélekhez mérten, de határozottan mutassuk meg a bűn rettenetességét és szörnyű következményeit is. Egy helyesen és pontosan kidolgozott tantervben az *Ótest.* történetek maguktól bizonyos köröket fognak alkotni, vagy egy esemény, vagy egy személy körül. E körök egyes történetekre tagolódnak, melyek önmagukban mindig befejezett egészet alkotnak, és mégis összefüggenek a következőkkel. Paedagogiailag is nagy fontossága van ennek a csoportosításnak, mert az összefoglalás és áttekinthetés, a nagy vezetőgondolatok kiemelése van vele megkönnyítve. Az anyagot a következőkben állíthatjuk össze: 1. *A bűn és következményei.* (Az első bűn. A büntetés. Kain és Ábel. Nóé és a vízözön.) 2. *Ábrahám.* (Isten ígéretei és elhívása.

Á. vándorlása. Sodoma és Gomora. Izsák feláldozása. Sára halála és temetése. Izsák házassága. Az ígéretek teljesevése.) 3. *Jákób*. (Jákób és Ézsau versengése. A család. Jábób bújdosása. Jábób szenvedései. Küzdelme Istennel. Megtérése.) 4. *József*. (Gyermekkora. Álmai. A testvérek versengése. Halálraitelve. Szolgaságban. Börtönben. A Faraó álmai. József álmai teljesevének. A megbocsátás.) 5. *Mózes*. (Születése. Csodálatos menekülése. A Faraó udvarában. Bűnben. Bujdosás. Isten megjelenik. A Faraó előtt. A szabadulás. A pusztában. A tiz parancs. Szervedések. A Nébó hegyén.) 6. *Az ígélet földjén*. (A honfoglalás. Deborah. Gedeon. Sámson. Gedeon története egyike a legszebbeknek, de nagyon el van hanyagolva. Igazi hősi jellem, szerénységében és egyszerűségében a legmagasabb polcon is megragadó.) 7. *Sámuel és Saul*. Sámuel a templomban. Sámuel biráskodása. Saul király lesz. Saul a trónon. Saul a bűnben.) 8. *Saul és Dávid*. (A Goliáth leverése. Dávid Saul udvarában. Saul féltékenysége. Saul üldözi Dávidot. Dávid és Jonathán barátsága. Dávid nemes bosszúja. Saul tovább sülyed. Saul elveszti hitét. Saul a babonában. Saul halála. Saul sorsa újra egyike a legmegrázóbb, valósággal tragikus pályáknak. Teljesen el van hanyagolva. Pedig gyönyörűen lehet példázni vele, hogy hová jut az ember, ha ifjuságának tisztaságát a hatalom és önállóság lépcsőjén nem őrzi meg.) 9. *Dávid*. (Dávid ifjuságára visszatekintés. Nemessége. Hősiesége. Dávid a trónon. Dávid bűnbe esik. Absolon, mint Isten büntetése. Dávid megter. A zsoltárok. Ez is egyike a leggyönyörűbb történeteknek, amely tele van magyar mondákhoz való rokonsággal. A Toldi monda, a Salamon monda sok vonása egyezik vele. Nagy eredménnyel tanítható.) 10. *Salamon*. (Istentől bölcs szívet kér. Királysága. Bűnei, Lelki büntetése. Hogyan lesz Isten félelmének hirdetője?) 11. *Akháb*. (Az ország kettészakadása és küzdelmei. Akháb és Jezabal. Illés harca a bálványimádás ellen. Az inség. A sareptai özvegy. Nábót szőlője. Az Úr ítéletet hirdet. A bosszú. Akháb, Jezabel, az utódok és a nép életében. Jehu igazolja Istent.) 12. *Ámos*. 13. *Ésaiás*. 14. *Jeremiás*. (Az ország pusztulása.) 15. *A fogság*. (Ezekiel és Deut. Esaiás. 16. *A szabadulás*, 17. *A nép további sorsa*. A Messiás ígéréte.

Lehetőleg teljes felsorolást adtunk, de ép ezért a vallástanító sokat rövidíthet, módosíthat rajta. Ez egyszerű felsorolással is sejtetni akartuk: mennyit és milyen kimeríthetetlen gazdagságot ölelhet fel ez az anyag.

2. *Az Újtestamentumi történetek* a Megváltó életét beszélik el és ebben magát a megváltást mutatják meg. Igen fontos, hogy ezek a történetek is bizonyos csoportokat és ezek egymással szoros egységet alkotó elem külön is él és hat, de együvé tartozik. A fő hős természetesen Jézus. Alakját fenséges, csodás tisztaságában kell bemutatni.

Isteni méltósága és emberi tökéletessége egyformán tündököljön. Kevés tanítást, több történetet mondjunk. Az egészben legyen fejlődés, drámaiság, legyen megható, szívhez szóló, lebilincselő. A nagy ember értelmének is csodálattal és imádatlall kell e fenséges történet előtt megállania, a gyermek lelkét annál kevésbbé szabad racionális okoskodással nyugözni ott, a hol a hit szemét kell felnyitni, a mi úgyis mindent megért, mégpedig jobban, mint az értelem. Az anyag beosztása a következő: 1. *A messiási jóslatok.* (A főbbek jellemezve. Milyenek várták és hirdették őt az egyes próféták: Ésaiás, Deuterocesajah, Dániel etc.) 2. *Zsidóország helyzete, a nép sorsa, váradalmái.* (Élénken, színesen, esetleg elbeszélő formában.) 3. *Jézus gyermekkora* (Mária és az angyal. Bethlehemben. A pásztorok. A bölcsek. Herodes terve. A gyermekgyilkolás. Menekülés. [Itt a Lagerlöf legendája a pálmafáról, elmondható.] Simeon. Názáretben. Jézus a templomban. Miért rejtette el előlünk Isten, a mi ezután történt?) 4. *Galileában.* (Keresztelő János. Jézus megkisértés. Jézus tanítványokat választ. A hegyi beszéd. Az őrdöngös. A gutaütött. A vak. A bélpoklos. Vihar a tengeren. Jairus leánya. Példázatok. A Jákob kútjánál.) 5. *Jeruzsálemben.* (Jézus ellenségei: a farizeus és publikánusról, az adópénzről, a bünös asszonyról, az irgalmas samaritánusról, a gazdag ifjuról, a gonosz szőlőmunkásokról szóló történetek felhasználásával. Péter vallástétele. Virágvasárnap. A templom megtisztítás. Júdás Invegesen hány. A Főpapnál. Péter tagadása. Pilátus. A Golgotha. A temetés. A feltámadás.) 7. *Az Élet Fejedelme.* (Jézus megjelenik Tamásnak; Péternek a galileai tengeren; menybe menetele. A Pünköst. István vértanu. Saul megtér.)

3. *A bibliai történetek feldolgozásának módszere* az egész népiskolai vallástánítás legfontosabb kérdése. Nem áztatjuk magunkat azzal, hogy most egy-kettőre elintézzhetük ezt a nagy és fontos kérdést; csupán a legnevezetesebb pontokra nézve óhajtjuk röviden leszögezni álláspontunkat, amelyre eddig elméleti és gyakorlati munka közben eljutottunk.

a) Az első kérdés ez: *elmondhatók-e egyszerűen, változtatás nélkül a Biblia szavaival ezek a történetek?* Sok tanító és tankönyvíró meggyőződése az, hogy igen. Ennélfogva vannak vallástani tankönyvek, amelyek egyszerűen a bibliai történetek ki- és összeírásai, szószerint a Károli-Bibliából, legtöbbször még a régies nyelvezet hű megörzése mellett. Igaz, hogy ezek a tankönyvek a történetek végére odafüggesztik a „morált“, versben, vagy prózában, s így önálló munkát is végeznek. De mindenesetre ez a legrosszabb a tankönyvekben. Egyfelől védik a teljes biblicitást és azután eléktelenítik lapos racionalis toldalékokkal.

Felfogásom szerint a bibliai történetek a Biblia szavaival *nem* mondhatók el egyszerűen a gyermeknek; illetve ez maga még nem vallástánítás. Az Isten igéje nem vallástánítási tankönyv és a szent

történetek nem kész vallástanítási leckék. A bibliai történetek, ősi egyszerűségükben sokszor közel állanak ugyan a gyermek lelkéhez, de mégsem gyermekek számára irattak. A gyermekeknek ezeket a történeteket át kell dolgozni. Nem csak abban a tekintetben, hogy nyelvezetük elavúlt, az csekély kérdés és egészen természetes, mert azt talán senki sem állíthatja, hogy a szent történetekben a sok „vala“ is az Isten igéjének sérthetetlen testéhez tartozik. Hanem főleg azért, mivel e történetek azt a kimeríthetetlen kincset, amelyet rejtenek, tényleg csak rejtik, vázlatosan, lényeges és sűrített formában hordozzák. Ezt a kincset ki kell onnan fejteni. E tekintetben a *felnöttek számára a prédikáció* nap-nap után dolgozik; a *kicsinyek* számára a *vallástanításnak* kell ezt a munkát végeznie. De míg az igehirdetés a bibliai képeket *fogalmilag* oldja fel és szélesíti, világítja meg, a felnőtt ember értelmiségéhez képest, addig a 8—9 éves gyerekek ugyanazt a feloldást és kifejtést *szemléleti* képekben kell adnia a vallástanításnak, mert csakis a szemléleti kép tud lelkében maradandó gyökeret verni. A vallástanítás ezért nem egyéb ezen a fokon, mint a *szemléleti képek azon gazdag sorozatának felszabadítása*, melyeket a bibliai történet magában rejt, s amelyeknek fogalmi megkötése azután későbbi teendő lesz. Ennélfogva a bibliai történetek kiszínezése, élénkítése, gazdagítása nemcsak megengedhető, de *elengedhetetlen*.

b) Ennek az átdolgozásnak van azonban egy természetes korlátja. Az átdolgozásnak csak addig van létjogosultsága, a míg az eredeti *bibliai jelentésnek és tendenciának az Isten örök igéjének* kiemelésére, élénkítésére, megvilágosítására szolgál. Folyóiratunk 1. számában, az *Ótest.* történetek feldolgozásának példájául adtuk „*Sodoma és Gomora*“ történetét. A Szentírásban el van mondva, hogy a sodomabeliek a Lót házába megszállott angyalokat kikövetelték állati indulataik zsákmányául. Egyrészt ez az indulat idegen a gyermek világától, másrészt az angyalok, vagy „azok a férfiak“ elnevezés, a zsidó theológiában gyökeresvén, nem tárják fel világosan azt az igazságot, amelyet a történet kétségtelenül magában rejt, hogy *minden bűn*, tudatlanul is, magának, *Istennek életére tör*. Azért itt egészen helyénvaló volt az angyalok helyett magát Istent szerepeltetni (eredeti bibliai jelentése úgyis egyértékű) és a sodomikus bűn helyébe az idegen kincseire való áhítózást tenni. Az eredeti jelentés kiéleződött, a forma változott. Vagy ugyanott a Szentírás egyszerűen konstatálja, hogy Lót felesége a tilalom ellenére *visszanézett* az égő városokra, s ezért sóbálvánnyá maradt. Itt föltétlenül szükséges volt, bár költött, de a tendenciának megfelelő s ezért költőileg *igaz* megoldását adni sorsának az *ő előbbi* életében, a mit ez a sors föltételez és igazol. Egyszóval mindaddig, a míg az eredeti tendencia engedi, vagy plane kívánja a színezést, föltétlenül szükséges is, hogy azt a tanító megtegye.

c) És itt következik most annak az eldöntése, hogy az *eredeti bibliai képzetek átváltoztatása* mennyiben jogosult? Annyiban, a mennyiben a gyermek által felfogható, de föltétlenül *egyenértékű* helyettesítésük kívánatos. Így tettük a jelzett történetben az angyalok helyébe magát Istent. A történet előző jelenetében, ahol Ábrahám Istennel beszél és könyörög a városokért, maga a Szentírás végzi ezt el, mert a városok veszedelmét „azok a férfiak” végzik el. Ábrahám pedig az Úrral beszél. Mindenütt, ahol idegenszerű, érthetetlen. vagy a gyermek lelkivilágán kivüleső képzetek jönnek elő, az egyenértékű helyettesítés végrehajtandó.

d) Ugyancsak fontos kérdés a bibliai történetekben előforduló *kisértések, bűnök* tárgyalása. Ezeket egyszerűen elhagyni, nem érinteni határozott hamisítás lenne, s elvonná az egész történet, sőt az egész bibliai fejlődés és üdvterv jelentőségét. De az is természetes, hogy ezeket, ha a gyermek lelki világában még érthetetlenek, át kell formálni, mindig úgy, hogy az eredeti tendencia éle megmaradjon. 8–9 éves gyermekek nem érthetik meg a paráznság és perverzitás bűneit s rettenetes rombolás volna ezt akkor megértetni velük: de megértik azt, ha valakinek legdrágább kinesei, vagy élete elomlásáról van szó. Putifárné csábításait, a sodomabeliek aljas vágyakozását, Dávidnak a szegény ember báránykája utáni hajszeját a vallástanító nem fogja elhallgatni, de helyettesíteni fogja őket a gyermek lelkében is ismerős indulatokkal. Ismételjük, a Biblia, úgy, ahogy van, nem gyermekek számára iratott, de alkalmas formában a gyermekek lelkét is kimeríthetetlenül meg tudja gazdagítani.

e) Most következik az egész problema legkényesebb része. *Van-e és mennyiben van joga a vallástanítónak a bibliai történetekbe költött* részleteket, vagy vonásokat szőni bele? Ismeretes, hogy a modern német vallástanítás radikális irányzata, melyet különösen a harcban elesett *Zurhellen* és felesége képviselnek, a „mesélni, csak mesélni” alapelvől kifolyólag egészen a népmesék modorában, tele költött részletekkel, óhajtják a bibliai történeteket tanítani. Ennek van jó és rossz oldala. Nagy előnye az, hogy a történeteket élénkké, érdekessé, kedvessé, megragadóvá teszik. hátránya, hogy *egészen* mesévé teszik és gyakran az eredeti tendenciát is elveszítik. Az igazság itt is csak az, hogy a hol a Biblia által egyszerűen konstatált tény *előzményt, okot* követel, a hol szükség van arra, hogy valamely döntő eseményt, vagy körülményt, egy szereplő jellemét, vagy egy egész kor gondolkozását a *jelentés* teljessége kedvéért ki kell színeznii, ott, *minimális mértékben*, költői eszközök is használhatók. Pl. az *újtestamentumi* történetekben a legtöbb szereplő *névtelen*. „Egy vak,“ „egy gutaütött,“ „egy ifjú,“ „egy asszony“ stb. Ezeknek nevet kell adni. Ugyancsak némely esemény megkivánná, hogy *szemtanu* beszélje el, vagy valaki *lássa*, a kinek a

szemével mi is nézzünk. Pl. mennyivel megragadóbb lenne a jeruzsálemi bevándorlás, vagy a keresztrefeszítés története, ha azt a történetben valaki *végignézné, átélné*. A *tengeri vihart* le lehet írni, a Jézus nyugalmának fokozott kiemeléséért. A *Péter* tagadása megkivánja, hogy a lelkében duló vihart *lélektani* hűséggel vázoljuk. *Judás és az elárulás* története megkivánja, hogy a papok csábításait és Judás lelki háborgását fessük. stb. A kor gondolkozását, egész levegőjét, a nép helyzetét, a rómaiak világát, Jézus belső életét, melyekről mind csak futólagos, szegényes hagyomány beszél, itt-ott megragadóan lehet egy-egy költött, vagy evangéliumi személy ábrázolásával rögzíteni. Csak az a fontos, hogy a cél ne az ok nélküli mesélgetés, a csapongó képzelődés legyen, *hanem a bibliai és történeti hűség fokozása*. Az újtest. történeteknél e módot igazolja az egész hagyomány szakadozottsága is. Állandó szereplők (az apostolok), állandó tartozkodási helyek (Kapernaum stb.), kedves hajlékok (Bethania) stb. festése és szereplése összefűzi a széteső részleteket.

Az *ótest.* történetek sokszor még vázlatosabbak, egyszerűbbek. A festőművészeknek szabad epizódokat, jelentéktelen vonásokat kiragadni és megörökíteni és senki sem ütközik meg azon, hogy Ábrahám minden képen más és más. Itt sem a történeti, hanem az örök igazság a fő. A vallástanító is használhat ilyen eszközöket. Pl. a vízözönt egyetlen gyermek sem tudja megnyugvással fogadni, ha az emberek rosszaságát nem látta és meg nem győződött róla, hogy Isten minden jósága dacára maguk voltak okai vesztüknek. De ha bemutatok egy gazdag embert, aki istentelenségében a poharát odavágja a Nőé tovasiető bárkájához, ha Nőé kötelet dob ki, de az emberek egymást ráncigálják le róla stb. akkor igenis elképzeli a dolgot. Az említett „*Sodoma és Gomora*” c. mintában én is szőttem be néhány költött részletet, ép azért, hogy ezt a módszert némileg megvilágítsam. Az egyik a sodomabeli gyermekek csúfolódása Ábrahámmal, másik a sodomai lovas balesete és hálátlansága. Költött alak volt továbbá a király is. Mindezekkel azon emberek elvetemültségét akarom ábrázolni és ezzel az ítéletet igazolni. Ha egyszerűen azt mondom, hogy a sodomabeliek gonoszok voltak, a gyermek utánam mondja ugyan, de nehogy azt higgye valaki, hogy bármi hatást is gyakorol rá. A gyermeknek nem tudni kell, hogy ez és ez milyen volt, a gyermeknek *látni* kell azt. A mit látott, szemlélt, az a lelkében marad, él és hat. Az én költött epizódjaim lehet, rikitóak voltak; nem is azért irtam oda, hogy valaki tüstént eltanítsa, hanem hogy a módot és irányt némileg megmutassam. A tulzásait le kell nyesni és helyettesíteni kell jobbakkal. Csak azt akarom hangsúlyozni, hogy egyetlen vallástanító se fordítson ridegen hátat ennek az iránynak. A költői eszközök helyes használata végtelenül meggazdagítja, kiaknázza a bibliai történetek csodálatos kincses bányáját. Inkább azon

a helyes arányon kell gondolkozni, mellyel e vonások alkalmazhatók. Föltétlenül *igaznak* kell maradnia és *hűnek* a bibliához a költői vonásokban is, de viszont, kell a bibliai vázat „hússal és vérrel” ékesíteni, ha az az ő húsa és vére, ha önkényt nő ki belőle. Lehet, hogy sokaknak más a véleménye, de a *gyermek véleménye mindenesetre ez* lenne, ha ők véleményt tudnának itt mondani. Ők azonban oknélküli vélemények helyett örömmel és hívő gyönyörűséggel fogadják szívébe a történeteket és ezzel el is döntik a vitát. Mire a lelkükben a mese *mesévé* válik, akkorra az örökkévaló igazság is megéri ott az Isten kegyelméből.

A költői, vagy népies formának tehát megvannak a maga jogai ott és addig, a hol segíti *élményé* tenni, meggyökerezni a történeteket; csak ott válik jogtalanná s így mellőzendővé, ahol önmagáért akar létezni és pusztá mesélgetésbe teng túl.

f) Ezen a fokon azonban még sokkal fontosabb, mint a legendáknál, hogy a szemlélet *fogalmilag* is megköttessék, hogy az elbeszélést *tanítás* kövesse. Erre nézve bő és teljes mintát adtunk sokszor említett tanításunkban. A történet kerek szakaszait ki kell kérdezni, de úgy, hogy a kérdések vezessenek pozitív gondolatokhoz, építő erejű igazságokhoz és élesedjenek ki *fogadástételekbe*, melyeket hiven őrizzünk és tartsunk ébren a lelkükben.

g) Evégből a vallástanításhoz föltétlenül hozzátartozik a *praktikus alkalmazás*. A lelkipásztor, a tanító ne csak az iskolában végezzen vallástanítást. Szervezze a gyermekek társadalmát, szeretetmunkáját, külső, otthoni és társadalmi életét; vigye bele az életükbe a tanítás eredményeit, nevelje őket a vallásos hősök példája alatt új hősökké, istenfiaikká. Ez, és semmi más, fogja eldönteni, hogy helyes volt-e igazán a vallástanítása? M. S.

Barátom, minden beszéd, és minden szónoklat rövid életű, balgatag. Csak az igazi tett örökkévaló, mint maga a lélek. Carlyle.

GYÜLEKEZETI MUNKA.

PÁSZTORKODÁS.

BELMISSZIÓ.

A falu evangelizálása.

I.

Mióta csak szó van egyházunkban a belmisszióról, szó van a falu evangelizálásáról is. Az a pünkösti tűz, mely a múlt század két utolsó tizedében annyi szívben gyújtá lángra a nemes lelkesedést Isten országának ügye iránt, reá világított református egyházunk legnagyobb és legelhanyagoltabb munkaterére, a falusi gyülekezetek ezreire is. Ha egyházi lapjainkban megfigyeljük e korszak cikkiróinak missziói terveit és tanácsait, kénytelenek vagyunk meglátni azt a természetes jelenséget, hogy az evangelizálás kérdésében a falu, a nép, központi helyet foglal el. Bajos lenne falusi gyülekezeteink vallás-erkölcsi képét gondosabban megrajzolni, mint azt pld. Czinke István tette a „Zászlónk“ című cikksorozatában (Prot. Egyh. és Isk. Lap 1892.); bajos lenne körültekintőbb szemlét tartani a lelkipásztori kötelességek felett, mint Görömbei Péter „A jövő egyháza“ című cikksorozatában (Sárospataki Lapok 1894.)! S ki tudná számba venni azt a sok értékes gondolatot és indítványt, mely különféle szempontokból és több oldalról vizsgálta a nép, a falu evangelizálásának lehetőségét.

Még figyelemre méltóbb az az igyekezet, mely az említett években nemcsak indítványozott, hanem cselekedett is. Ebből az időből valók az első népies lapjaink: a Kis Tükör, a Keresztyén, az Evangélista; azután a Koszorú füzetek első számai. A Kis Tükör lelkes sereget toborzott maga köré és egy „Evangéliumi Szövetséget“ is szervezett, melynek tagjai beleolvadtak a későbbi belmissziói szervezetekbe. S hogy a legfontosabbat említsem legutoljára, ugyancsak abban az időben egy sereg lelkipásztor tényleg munkához fogott: látogatta hiveit, vallásos estélyeket kezdett, hirdette és élte az evangéliumot, jó iratokat s bibliát terjesztett, egyesületeket szervezett stb.

Mindez bizonyítja, hogy az egyetemes egyházunk zömét alkotó falusi gyülekezetek lelki érdeke nem mindenestől fogva elhanyagolt terület a belmisszió számára.

Az első kísérletek egy része s félek, hogy nagyobb része a csüggedés mocsarába esett; a városi élet rohamos fejlődése a falun reánk

nézve kedvezőtlen változásokat idézett elő; a szociáldemokracia és a szefták hódításai némely helyen érzékeny erkölcsi és számbeli veszteséget okoztak, Mindez a falusi gyülekezet típusáról letörölte a jó reménységre buzdító vonásokat úgy, hogy az általános típus, melyből kialvóban a föld szeretete és növekvőben a mammon imádása és ezzel együtt az „urak“ gyűlölése és majmolása, melyből hiányzik az erkölcsi ellenálló erő, de benne van a babona és száz más bűn és közismert fogyatkozás, úgy szerepel belmissziói vállalkozásaink között, mint egy komor, rideg, kemény, hálátlan, szinte lehetetlen munkatér.

Ezért kevés a vállalkozók száma, akik készek lennének feláldozni magukat a falusi gyülekezetért. Ezért fázik a falutól az ifjú lelkipásztorok nagy része. Ezért lett a falu csak állomás, csak lépcső fok a jobb és nagyobb eklézsiákba. Ugyan kinek is lenne kedve eltemetkezni a faluba és képességeinek drága talentumait kénytelen kelletlen elásni az unalomig egyforma, a túlságig egyszerű és tudatlan falusi nép között!?

A falusi gyülekezetekről alkotott általános fogalom mindenképpen korrigálásra szorul. A curapastorális és a belmisszió ismerje szent kötelességének kiemelni a falut elhagyott, megvetett állapotából; kiemelni tettekkel, eleven példával! Ne feledjük, hogy maga az Üdvözítő is olyan községből való volt, melyről Náthánaél így nyilatkozott: „Támadhat-e Názáretből valami jó?“ Nagyrészt egyszerű, írástudatlan, falusi embereknek mondá Jézus: „Ti vagytok a világ világossága... a földnek sava.“

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Hisszük-é, hogy a magyar falvakban vannak ilyen világosságok, ilyen sók? Hisszük-e, hogy falusi gyülekezeteinkből támadhat jó? Vessünk egy pillantást a mult tanulságaira és a jelen lehetőségeire! Óriási erkölcsi és anyagi erők hevernek érintetlenül falusi gyülekezeteinkben! A különféle külső támogatások helyett, melyekért szabadságunk felét már cserébe adtuk, jobb lenne visszatérnünk népünkhöz és az evangelium égi tűzével felébreszteni benne az alvó képességeket!

Hogy nálunk oly immel-ámmal megy a missziói vállalkozás, hogy néhány egyéni kezdeményezés és egy csomó jegyzőkönyvi határozaton kívül a lelkipásztorok körében nem bir eljönni az együttes és egyetemes méretű tevékenység ideje, főképp annak a hitelenségnek tudható be, mely konokul kételkedik a belmisszió, helyesebben a Krisztusi élet diadalmának óriási áldásaiban. Tanuljunk egy kissé távolabb is látni, mint a hogy a pillanatnyi eredmények látóköre engedí!

A falusi lelkipásztor belmissziói és pastoralis munkája a jelen körülmények között egy ideig közös mederben halad. Munkatársra nincs, mert előbb keresni és nevelni kell, tehát magának kell vállálnia mindent. A híveket nemcsak legelteti, hanem evangelizálja is. Nagy részüket ugyan addig nem is legeltetheti, amig előbb föl nem ébreszti, Krisztushoz nem vezeti, az evangelium világosságával és szeretetével keresztyéni

kötelességeinek tudatára nem emeli. Ez nagy munka, sok munka! És mi hajlandók vagyunk mindig csak erre a munkára gondolni, mely bizony fárasztó, tele akadályokkal, csalódásokkal, fájdalokkal. Tudjuk, hogy a víz hőmérséklete addig állandóan a fagy ponton van, akárhogy hevítjük, amíg a benne lévő jég teljesen el nem olvad. Mi is sokszor úgy gondoljuk, hogy lelkesedésünk és szeretetünk melege kárba vész. A gyülekezet nem akar megmozdulni s nem vesszük észre, hogy a közöny jege mily rohamosan olvad. Legyünk hát türelemmel! A belmisszió intenzív hatása lassú, de biztos! Ha elolvad a jég, következik a belmisszió lelkesítő, örömet adó, áldásthozó extenzív munkája. Ez már nem a mi munkánk lesz, hanem azoké, akikre missziói tevékenységünk hatással volt.

Vajjon miért evangelizáljuk a hiveket? Csak azért, hogy bűnbánók legyenek, hogy a bibliát olvassák, egy sereg hasznos ismeret birtokába jussanak? Templomba járjanak, vagy egyleti tagok legyenek és semmi mást ne tegyenek? Hát nem azért igyekeztünk szívükbe plántálni a Krisztusi, az új életet szánkkal és életünk példájával, hogy ez az élet előbb-utóbb tevékeny és buzgó keresztyénekké tegye őket? Gondoljuk el, hogy mennyi áldás lenne a gyülekezetre, ha lenne egy emberünk, aki a bibliát terjesztené és tanítgatná ismerőseit annak forgatására; lenne egy másik emberünk, akinek kezébe adunk 10–20 naptárt, vagy Koszorú füzetet és még az nap eladná mind; mit tesz egy gyülekezetben egy pár ifjú, aki társait lebeszéli a korcsmázásról és hívogatja a bibliakörbe, vagy az ifjúsági egyesületbe; egy-egy paraszt asszony, aki a bibliával kezében szembeszáll a baptistákkal; egy-egy iparos, aki okosan érvel a szocialisták ellen és így tovább. Nemde öröm *ilyen* egyháztagokat legeltetni, tanítgatni, hitüket erősíteni, életüket irányítani.

Legfontosabb tehát mindazok előtt, akik a falut evangelizálni akarják, hogy lássák és kellő módon értékeljék a falu evangelizálásának áldásait, melyeknek édes gyümölcseit éppen a lelkipásztor élvezheti legelőször. De először a szántás, azután az aratás. Ne akarjuk ezt a sorrendet mindenképpen felcserélni!

Fogjon tehát munkához mindenki, aki látni akarja az evangelium felséges hatalmát.

*

Térjünk rá most már arra a kérdésre, hogy *hol kezdjük* a falusi gyülekezet evangelizálását? A kérdés helytelen. Tizenöt évvel előbb én is azon törtem a fejem, hogy hol kezdjem? A tapasztalat azonban megtanított rá, hogy mi, lelkipásztorok nem kezdjük, mi *csak folytatjuk* a munkát, az Isten Lelkének csodálatos munkáját az emberi szívek mélyén. „Az én Atyám szüntelen munkálkodik... én is munkálkodom“ — mondá Üdvözítőnk. Misszionáriusok beszélnek, hogy találnak olyan

pogányokat, ehagyatott, kicsiny falvakban, akik hisznek a Krisztusban. Hogyan, miképp? Évekkel előbb valamelyik városban egy utcai prédikátort hallgatott, talán kapott egy bibliai részt s a szikra tüzet fogott lelkében, bár senki nem tudta. Lehet nálunk sok bűn, lehetnek falvaink hitetlenek és gonoszak, de hiába — mégsem vagyunk Afrika közepében! Ha máskor nem, legalább gyermekkorában tanul valamit a falusi is és közülük sokan kitarják szívüket Isten kegyelme és szeretete előtt. És Isten munkálkodik a szivekben. Az Ő kegyelme ajándékozza a hitet, csak keressük meg. Nem elveszett juhokról van szó, hanem alázatos Natanáelekről, akik tudnak hinni és munkálkodnának is, csak lenne, aki vezetné őket.

A lelkipásztor első dolga legyen tehát megkeresni gyülekezetében a munkálkodó Istent. Megtalálja könnyen. De ne az íróasztalon keresse, hanem az életben, az emberek szívében.

Már két éve voltam mostani gyülekezetemben, midőn látogatásaim során benyitottam egy egyszerű paraszt családhoz. Beszélgetés közben elmondja az asszony, hogy mennyire fájt neki, mikor beiktatásomon jelen nem lehetett, mert kis unokáját nem hagyhatta magára. „Nem tudtam mást tenni — mondá — minthogy imára tettem össze kezeimet és kértem a jóságos Istent, hogy áldja meg Tiszteletes uramnak idejövételét, minden prédikációját és minden munkáját!” Ez az asszony tehát tudott imádkozni. Mit kezdtem volna itt? Folytatnom kellett Istennek megkezdett munkáját és azzal, aki imádkozott értem, együtt imádkoztam a gyülekezetért. Egyszer megtudtam, hogy a falu legnagyobb ivója és legnagyobb paráznája, egy erőteljes, jóképű legény, — nem jár már a korcsmába. „Nos mi történt magával István?” Nem tudom Tiszteletes Úr, miért, miért nem, utálok az italt s nagyon bánt a lelkiismeret, hogy eddig így éltem. Nem hiszem, hogy legyen olyan fülbegyónás a világon, amilyen őszintén és igazán elmondott magáról mindent ez az ifjú. Mégis, mi indította magát erre a jobb belátásra? „Nem tudom — felelé — csak arra emlékszem, hogy édes anyám lefekvés előtt imádkozott, valami különös érzés fogott el!” „Lássa István — mondám — Isten munkája ez és ha így megáldotta magát az Isten és kimentette a bűnből, most már szolgáljon az Istennek. És feljött hozzám minden héten tanulni ezt a szolgálatot. Istenfélő, tempomba járó alázatos ember lett. Most ő is ott van a hadseregben.

Isten kezdi, Isten végzi a munkát. Legyünk munkatársai, legyünk mindig hívebb, buzgóbb munkatársai, ez az eredményes evangelizálás első föltétele.

Péczel.

Forgács Gyula.

(Folytatása következik.)

A gyülekezeti munka bevezetése.

A mult számokban a munka előfeltételeiről volt szó. Bemutattuk, milyen egy gyülekezet állapotrajza, mikép ismerhetjük meg ebből a gyülekezetünket, azután láttuk, milyen úton állapíthatjuk meg a munkánk programját, hogy ez a munka tervszerű és egységes legyen. Ez előkészületeket megtevéen, most bemutatjuk a multkor megismert két gyülekezet munkaprogramját, hogy azután végig próbáljuk vezetni főbb vonásaiban azt a munkát is, a mit e programm szerint végeznünk kell.

I. Egy falusi gyülekezeti munka programja.

Azt a kis gyülekezetet, melynek állapotrajzát a multkor adtuk, egy igen fontos dolog jellemzi, mely egész munkánk irányát meghatározza: a *nemzetiségi* helyzete. Egészen más utat kell követnünk egy nemzetiségi faluban, mint egy nagy magyar gyülekezetben. Előbbiben a munkánknak a jellemképző iránya nyomul előtérbe, óvakodnunk kell minden olyan organizálástól, mely a felekezeti és nemzetiségi ellentéteket kiélesítné. Emellett azonban vigyáznunk kell rá, hogy a munkánk kifejezett és erőteljes legyen, ne vesszen el holmi általános néptanítói művelés színvonalán, és ezt egyháztörténelmi neveléssel érjük el. A munkánk tehát következőkép differenciálódik: az *általános* munkairány kapcsolódik a munkához, amit az iskolai, és a nemzetiségi egyházközség hivatva van végezni. Ez a jellemképzés, általános népművelődés előmozdítása, a mit ethikai alapon álló nemzeti kultúrának nevezünk. Ezen belül van a mi *speciális* munkairányunk, a kálvinista keresztyén életideál megvalósítása egyénekben és gyülekezetben; a speciális vallásos nevelés, melyre el kell jutnia a gyülekezet minden tagjának. A munka így főcéljában egységes, csak menete mutat két ágat föl. Világosabb lesz ez, ha most fölfejtjük az említett két irányt:

Az első, ethikai kultúrát általában előmozdító munkakör, mint mondtunk, az iskola és a nemzetiségi egyházközség munkájához kapcsolódik. Ha ilyen munka nem folynék valahol, akkor azt is nekünk kell beállitnunk, mint pl. egy kis erdélyi faluban, a hol sem iskola, sem nemzetiségi egyházközségi munka nincs, bizony, a lelkipásztornak kell hozzálátnia az ábécé tanításához. Ilyen munka, jelen specialis esetben pl. az elemi iskola III—VI. osztályának tanítása, mely a tanító hadbavonulása miatt különben szünetelne. Ezenkívül ide lehet számítani az ifjuság összegyűjtését. Ennek eszköze jelen helyzetben általános irányú kell, hogy legyen, tekintetbe véve azt, hogy itt általános nemzetépítő munkásságon kezdjük a dolgot. Azt a ferde helyzetet, hogy az iskolából kikerülve, a gyermekek elfelejtenek mindent, a mit ott tanultak, hogy az iskola nem áll szerves kapcsolatban a község szellemi életével

és nem vezeti azt, meg kell szüntetni avval, hogy a lelkipásztor is a maga munkáját egyetemes alapra helyezi az ifjuság között. Ilyen alapon indítva meg az ifjúsági munkát, az kezdődjék először is az ifjuság összetartásán, rendszeres művelésén. Keresünk módokat, mellyekkel fölbresztjük érdeklődésüket, gondolkozásra ösztönözzük őket, bevezetést adunk a műélvezetbe. Evvel párhuzamosan halad az erkölcsi és vallásos nevelés, melynek legjobb módja a lelkipásztor személyes érintkezése az ifjúsággal. Így kapcsolódik össze az iskola és a lelkipásztor munkája. Ezek mellett halad a specialis vallásos nevelés gyermekistentisztelet esetleg ifjúsági istentiszteletek útján.

Ugyanebben az irányban segítnek a népszerű felolvasások, ünnepélyek. Ezeknek egyik célja a fölvilágosítás, másik célja a nemzeti öntudat ébrentartása. Utóbbit történeti és irodalmi neveléssel éadjuk el. Az ismeretterjesztés munkájával nem csak az ismeretkör bővülését nyerjük, de tanítunk hódolatra a természet és élet nagy jelenségei iránt. A csodálkozás kezdete minden tudásnak, mint az Isten félelme a bölcsességnek. Ép ilyen fontos szerepet tölt be az ének, szavaltat, bizonyos esetben betöltenek a műkedvelő előadások, mert megjelenítik a mi nemzeti irodalmunk s vele kulturkincsünk egy-egy értékét.

A másik, specialis vallásos nevelői munka az előbbihez kapcsolódik. A gyülekezet tagjainak kicsiny száma lehetővé teszi a személyes lelkipásztori munkát. Előtérbe kell lépnie a lelkipásztor baráti munkájának, mellyel mellette áll híveinek minden körülmények között. A lelkipásztori látogatások komolyan és rendesen eszközzendők. Ezenkívül a vallás-tanításban különösen az egyháztörténeti nevelésre helyezendő nagy súly. Ezt vallásos estélyeken stb. szintén végezzük.

2. Egy városi gyülekezet munkaterve.

A fentebb említett városi gyülekezet számára készített program a következő alapelveken épül föl:

Már az állapotrajz alapján világos, hogy a legelső teendő a gyülekezet keresztyén gyülekezeti jellegének visszadása, mert jelenleg ép e legfontosabb vonás homályosult el legjobban. A második cél a jelenleg meglévő, megcsontosodott tradíció élővé változtatása. Mindkét követelmény lényegében egy: komoly vallásos nevelésre van szükség minden oldalon.

Ez a főcél a következő mellékcélokot vonja maga után: Először is az intézményes lelkigondozás *látogatások* útján. E látogatásokat, tekintve egy-egy parochiális körzet nagyságát nem *csak* a lelkésznek kell végeznie, hanem a presbiteriumnak kell a kezébe venni a dolgot. Azokat a presbitereket, a kik erre alkalmasak és vállalkoznak, be kell osztani minden egyes körzetben, hogy először a lelkipásztorral, majd egyedül, legalább évente 1—2 szer tegyenek látogatást a maguk utcájá-

ban, vagy körzetében. Ez eleinte idegenszerű és nehéz lesz, de hamar megszokottá és természetessé válik. Az egyes körzetekben egy-egy összetartó kört kell teremteni azokból, a kik a vallásos kérdések iránt érdeklődnek. Erre valók a *vallásos estélyek*, melyek — mint történik is — minél kisebb kör számára, tehát minél több helyen tartandók egyszerre. Ezek az estélyek inkább építő, mint demonstratív jellegűek legyenek, de hangjukban közvetlenek, könnyedek, gyakorlatiak. Föltétlenül nagy gond fordítandó az igehirdetésre. Mindegyik lekipásztor keresse azt a módot, a mellyel személyesen képes megragadni hallgatóit, óvakodjék az általános frázisoktól, a deklamálástól. Hogy ez a közvetlen építő módszer csakis gondos önnevelés, mélységes keresztyén tapasztalatok szerzése, és a gyülekezettel való szerves kapcsolat útján sajátítható el, világos. Óvakodni kell attól, hogy a lekipásztor elvessen az egyházi adminisztráció labirintusába és hivei ne lássanak benne egyebet egy tökéletes szerkezetű, pontosan járó gépnél.

Nagy nehézséget rónak az egyházközsége a politikai és osztályellentétek. Ezek kiélézése ellen a lekipásztornak állást kell foglalnia úgy magánbeszélgetésekben, mint a szószéken. Csak egy személyes integrálás kezeshet munkája sikeréről.

Ezekkel mozdítók elő az egyik nagy célt a gyülekezetben: az egyéni vallásos élet kiemelését. Azonban világos, hogy az egyházközség nem minden egyes tagjához ér el egyformán ez a munka, ezért szüksége van a gyülekezetnek szervekre, melyek ebben segítsék. Ilyen szervek az *egyesületek*. Ez egyesületek ne aprózódjanak el nagyon, de ne is képezzenek hierarchiát a gyülekezetben. A jótékony nőegyletnek nevelői alapon és nem üzleti, vagy egyesületi alapon kell gyakorolnia a jótékonyt. Keressen módot, hogy tagjai többször találkozzanak, *nem csak* egyesületi ügyek megbeszélésére. Kiképezethetne egy gyülekezeti diakonisszát, a ki nagybetegek ápolásánál igen nagy szolgálatot tehetne. Szükség van egy központi egyesületre, mely a gyülekezeti munka egyes ágait bevezetné s lenne egy „Centralausschuss für Innere Mission“, ha már a presbiterium nem akar az lenni. Nagy szükség van egy *gyülekezeti lapra*, mely azonban jól szerkesztett és magas színvonalon álló lap legyen. Ez készítné a talajt e, bizony évtizedes munkához.

A másik nagy cél az *ifjúsági munka* szervezése. Erre az első lépés az ifjúság összegyűjtése. Igénybe kellene venni itt elsősorban egy egészen személyes munkát, úgyszólván egyenként szedve össze az ifjúságot. Ezt csakis egy olyan lekipásztor végezhetné, a ki kapcsolatban áll a gyülekezet tagjaival, személyesen ismeri a maga köréből az ifjúságot, és az ilyen munkára érzéke van. Különösen a segédlelkészek jönnének itt tekintetbe. Másnak, a ki e követelményeknek nem felel meg, e munka aligha sikerülne. A munka iránya kb. olyan forma legyen, mint a budapesti református ifjúsági egyesületé. A cserkészmozgalom

megindítása (kellő átdolgozással) igen jó eszközül kínálkozik. A vallásos elem túltengésétől különösen óvakodjunk. Az egyházköztség anyagilag könnyen megalapozhatná és segíthetné a dolgot. Hasonló gond fordítandó a *gyermekesek vallásos nevelésére* is. A vallástanításra különös súlyt kell helyezni, hogy az nevelés legyen elsősorban, nem dogmatikus elméztetés. E célból a középfoku iskolák számára külön hitoktatói rendszeresített állás állítandó be, gyermekistentiszteletek tartandók minél gyakrabban. A gyermekesek vallásos nevelésének munkáját támogatjuk vallásos iratok terjesztésével, esetleg vallásos *népkönyvtárral*. A túltengő egyháztörténeti nevelés helyett a bibliai történetek és a kátétanítás fokára helyezzünk nagyobb súlyt, a konfirmáció föltétlenül tovább tolandó a 10. életévről. Az előkészítést ne a tanító, hanem a hitoktató (a gymnasiumban a vallástanár) végezze, a ki legyen az ifjuság pásztora (Jugendpastor) ebben a tekintetben is.

E program lehet, hogy nehéz, de az előtt, a ki világosan látja a dolgot, nem kivihetetlen. Lehet, hogy évtizedek kellenek hozzá, de a nevelés munkája nem egy nap munkája, s az igazi munka mindig időt és áldozatokat kíván.

I. L.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

K A L A S Z O K.

Sailer J. M. leveléből egy nagyra törő lelkipásztorhoz.

. . . Általában azt hiszem, hogy a nagy dolgokban nem lehet máskénti mint közvetve dolgozni, azaz mindenki tegyen a maga helyzetében annyit, a mennyit csak tud s Isten majd tovább segíti a munkát. A túlságos nagy tervek maguktól szétfoszlanak. Mert látod, mindenütt van akadály: gőg, amely mindent jobban akar tudni, érdekek, melyek hasznot szeretnének húzni, irigység, melyet bánt a mások munkája, lustaság, mely a kezét sem szeret fölemelni, unalomvágy, mely lenézi és megveti a kisebbek munkáját stb.

Azért az egyeneslelkű ember inkább bevonja a vitorlákat, s komoly erővel dolgozik, hogy azután törekedhessék többre. Azt sem kell elfelejteni, hogy a helyi akadályok mindenütt különbözők, s ép ezeket legnehezebb legyőzni.

Ezért óhajtanám, hogy te elsősorban azért a népért dolgozz egyedül, melynek körében élsz. Az Úr, a ki a világot kormányozza, megáldja a munkát, segítőtársat küld, hogy a jó — egy kiváló ember kifejezése szerint — járványossá váljék, és a mit legmerészebb álmadban sem hittél, messzire is elterjedjen. Érts meg engem jól; szavaimat a hozzád való szeretet vezeti. Nagyon téves dolog az, ha valaki a tüzet terjeszteni akarja, mielőtt jól meggyúlt volna. Először legyen a mi világosságunk erős, tiszta és ragyogó, a terjedés magától jön. A te nagy buzgalmad Istentől van — méltányolom én azt, de azt hiszem, minél nagyobb körben és általánosabban akar valaki dolgozni, annál szűkebben és annál gyöngébben hat.

Gondolj egy földmivesre, a kinek egy nagy darab megművelésre váró földje van. Mialatt a legalaposabb és legjobb művelési módszert akarja bevezetni és erre tanítani meg az embereket, a saját földjének a művelését elhanyagolja. Így jár a maga nagyra törő terveivel az ember. Ha nem tenék föl rólad minden jót, akkor nem érintettem volna az érzékeny oldalt. De a bizalom merésszé tesz, s az igazságosság nevén szokta nevezni a gyermekét.

Írj hamar, egyetértesz-e ezekkel. Tudd meg mindig azt, a mi legközelebb áll hozzád, a távolabbi majd jön ezután. Tedd ezt, s én örvendek, hogy találtam egy barátot, a ki hisz egy igazságban, mely annyira megnyugtat, és soha zavarba nem hoz, ha kételkedsz benne, ird meg okaidat, s vizsgáljuk meg azokat.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Kiadóhivatalunk felszólította a hátrálékosokat az előfizetési díjak beküldésére. Ha olyan valaki is kapott felszólítást, aki a díjat közben beküldötte: ne vegye zaklatásnak, hanem írja a postai kereszteződés számlájára.

K. Kedves, meleghangú levelét örömmel vettem. Tételeit aláírom és vallom — ami reánk vonatkozik. Élünk úgy, ahogy írja és tartsuk azt egészen természetesnek, magától értetődőnek s ne vágjuk más fejébe a mi hitünket. Ám ha így élünk s a mi benső emberünk egyre mélyebb lesz és egyre több szeretettel telik meg: hovatovább mind kevésbé élesen ítéljük meg azoknak személyét, akik fölött most még talán igen gyorsan kettétöri a pálcát. Akkor valami „világoslátás” lesz az osztályrészünk; nem gyanakodunk, sőt megértjük azokat, akikről beszél. Közöttük is úgy van, mint mi közöttük: sokkal igazabbak és alázatosabbak, mint messziről látszanak. Minden antipathiában két ember hibás: egyik, aki az ellenszenvet ébreszti, a másik, aki azt táplálja és keserűn élvezi. Minden antipathiát jóvá tehet már egy ember is: *de csak az utóbbi*. Ez a személyi oldala a dolognak. Az elvi pedig: próbáljuk úgy megérteni és megbecsülni egymás charismáit, mint azt a jeruzsálemi konvent különben igen igaz hitű tagjai tették. R. L.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Előfizetést, reklamációkat, kéziratokat, leveleket Dr. *Ravasz* László címére (Kolozsvár, Bocskai-tér 1.) kell küldeni.

A szerkesztésért felelős:
DR. RAVASZ LÁSZLÓ.

Lelkész és vallástanár, tanár és tanító urak
rendeljék meg és terjesszék

a hivek és tanítványaik között az

ÉBRESZTŐ

képes keresztyén szépirodalmi, családi és ifjusági havi folyóiratot.

Szerkeszti: Megyercsy Béla.

Előfizetési díj egy évre 2 korona.

Az Ébresztőnek minden keresztyén családhoz és minden keresztyén ifju-
hoz el kell jutnia, hogy a nemes szépirodalom szárnyain minden olvasó-
jának lelkébe bevigye a keresztyén magyar nemzet hatalmas gondolatát.

*Előfizetéseket elfogad és mutatványszámot küld a kiadóhivatal:
Budapest, VIII. Főherceg Sándor-utca 28.*

HÁBORUS UJDONSÁGOK!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Jöjjön el a Te országod“

Egyházi beszédek a világború idejéből. Írta Jánosi Zoltán.
Ára füzve 3 korona. Vászonkötésben 5 kor. Portóra 20 fillér.

Tábori énekeskönyv

Ref. katonafiaink részére. Összeállította Uray Sándor.
Ára 36 fill., 10 darab megrendelésnél 32 fill., 100 drb. meg-
rendelésnél 27 fill.

Háborus idők imádságos könyve.

Írta Szolnoky Gerzson. 4-ik kiadás. Ára vászonkötésben
1 K. 10 drb. megrendelésnél 90 f., 100 drb. megrendelésnél 75 f.

Kaphatók: **HEGEDÜS ÉS SÁNDOR**
könyvkiadó-
hivatalában **DEBRECZENBEN.**

Nyomatott Sítef Jenő és Társa könyvnyomdájában Kolozsvárt.